

تبیین فرصت‌ها، چالش‌ها و کارکردهای فضای مجازی در ساحت تربیت سیاسی و اجتماعی

محمد سمیعانی^۱

حمید رضا حاجی محمد جواد خشکه^۲

چکیده

گسترش روز افزون فضای مجازی، فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای ساحت تربیت سیاسی و اجتماعی جامعه ایران فراهم ساخته است که اهمیت بحث پیرامون آن را ضرورت می‌بخشد. در بسیاری از ارزیابی‌هایی که از چالش‌ها و فرصت‌های فضای مجازی انجام گرفته، مباحث حوزه چالش‌ها حول دو محور مطرح بوده است: یکی چالش‌های کارکردی فضای مجازی و دیگری، نحوه مدیریت و واپایش فضای مجازی که محور دوم باعث شده تا کفه ترازوی چالش‌های فضای مجازی برای کشورهای در حال توسعه از جمله ایران سنگین تر باشد. امروزه فضای مجازی به عنوان یکی از ابزارهای قدرتمند در دست صاحبان قدرت در عرصه حقیقی است. این قدرت‌ها می‌کوشند از طریق فضای مجازی، فضای تربیت سیاسی و اجتماعی جوامع را واپایش و مدیریت کنند. البته این امر باعث نادیده گرفتن فرصت‌های فضای مجازی نمی‌شود، ولی باید توجه داشت که در حال حاضر با توجه به نحوه مدیریت آن، چالش‌های فضای مجازی بیش از فرصت‌ها می‌باشد. در این پژوهش نگارندگان تلاش دارند با نگاهی به چالش‌ها، فرصت‌ها و کارکردهای فضای مجازی در ساحت تربیت سیاسی و اجتماعی ایران، ابعاد بیشتری از آن را کالبد شکافی و از منظری درونی این مهم را ارزیابی کنند و ضمن پرداختن به ضرورت‌های تربیتی و مهارتی فضای مجازی؛ به ارزیابی اثرگذاری چالش‌ها و فرصت‌های آن در ساحت تربیت سیاسی و اجتماعی بپردازند.

کلیدواژه‌ها: فضای مجازی، خانواده، تربیت سیاسی، تربیت اجتماعی.

۱. کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی (m_samieany@yahoo.com).

۲. کارشناس ارشد علوم سیاسی (h.khoshke@gmail.com).

بیان مسئله

فضای مجازی به عنوان نسل جدیدی از فضای روابط اجتماعی توانسته است علی رغم عمر اندک، به سرعت در ابعاد گوناگون زندگی مردم نفوذ کند. مردم بسیاری در سنین مختلف و از گروه های اجتماعی متفاوت در فضای مجازی کنار هم آمده اند و از فاصله های بسیار دور در دنیای واقعی، از این طریق با هم ارتباط برقرار می کنند. امروزه روش های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است. پست الکترونیک، پیام های کوتاه، چت روم ها، وب پایگاه ها، بازی ها و... روش هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده اند. روزانه نزدیک به چهارصد میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می کنند و یکی از کاربردهای اصلی اینترنت برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است. شاید عیب اصلی ارتباط های اینترنتی آن است که ارتباط در فضای مجازی اساساً بر متن استوار است و از نشانه های بصری و شنیداری در تعامل های رو در رو بی بهره است.

امروزه خانواده ایرانی در سبد فرهنگی خود مواجه با شبکه های ماهواره ای، فضای مجازی، رسانه های پیشرفته و... است که هر کدام به نوبه خود بخشی از فرایند اثر گذاری در خانواده را هدف گرفته اند. بعضی از شبکه های ماهواره ای به طور تخصصی تمام تمرکز خود را بر مقوله خانواده نهاده اند و پیام مشترک برنامه های این شبکه ها عبارت اند از: "ترویج خانواده های بی سامان و لجام گسیخته در مقابل ساختار خانواده، عادی سازی خیانت همسران به یکدیگر، عادی جلوه دادن روابط جنسی دختر و پسر پیش از ازدواج، ترویج فرهنگ هم باشی به جای ازدواج و عادی جلوه دادن سقط جنین برای دختران (شکریگی، ۱۳۹۱).

پیامدهای مواجهه مخاطبان ایرانی با برنامه های شبکه های ماهواره ای، دغدغه های بسیاری را برای جامعه کارشناسی ایجاد کرده است. بسیاری از کارشناسان خانواده و بهداشت جنسی، از برنامه ریزی برای تأثیر فرهنگی این سریال ها در عادی سازی خیانت زوجین به یکدیگر می گویند. افزون بر شبکه های ماهواره ای ما مواجه با سیل عظیم دی وی دی های سریال های خارجی هستیم که بخش عمده این سریال ها در مقوله زن و خانواده با ترویج فرهنگ بی حیایی

و بی‌عفتی و عادی‌سازی مقوله خیانت، عشق‌های ضربداری، مثلثی و... قصد همراه کردن مخاطب با خود را دارد و ممکن است مخاطب با دریافت پیام این سریال‌ها، با محتوای ارائه شده آنها احساس هم‌ذات‌پنداری کند.

گسترش فضای مجازی در حوزه رابطه فرزندان و والدین نیز تغییراتی به وجود آورده است که از جمله آن به کاهش نقش خانواده به عنوان مرجع، کاهش ارتباط والدین با فرزند، شکاف نسلی به دلیل رشد فناوری، از بین رفتن حریم بین فرزندان و والدین و ایستادن در برابر یکی از والدین یا هر دو را می‌توان نام برد. در بحث ازدواج‌ها نیز مسائلی چون ناپایداری ازدواج‌ها، تغییر الگوی همسرگزینی، نداشتن مهارت برای ازدواج، ناتوانی والدین برای آموزش به فرزندان، افزایش روابط دختر و پسر در زمان نامزدی بدون عقد، تمایل به دریافت مهریه‌های سنگین، بالا رفتن سن ازدواج و افزایش تنوع‌طلبی جنسی مردان و... را می‌توان اشاره کرد. تغییراتی که در حوزه دینی در جامعه رخ داده، کاهش آموزه‌های دینی در خانواده، دوری خانواده از شریعت، کم‌رنگ‌شدن حریم‌های دینی در روابط خانوادگی است.

علاوه بر شبکه‌های ماهواره‌ای و مجموعه‌ی وی‌دی‌وی‌ها، مخاطب ایرانی با رسانه‌های پیشرفته دیگری از قبیل اینترنت و تلفن همراه مواجه است که مجهز به امکانات پیامک و بلوتوث هستند. در فضای فرهنگی خانواده ایرانی، تغییرات فراوانی ایجاد شده که همگی به نوعی سبک زندگی پیشرفته را که خاستگاه آن سبک تمدن غربی است ترویج می‌کنند و ترویج این شیوه از زندگی، لاجرم تمام مؤلفه‌های معرفتی تمدن غرب را شایع می‌سازد و موجب می‌گردد بی‌سامانی در فرهنگ و ناپهنجاری‌های اجتماعی - سیاسی در کشور افزایش یابد. در حقیقت بی‌قاعدگی و یک‌طرفه بودن هجمه برخی از رسانه‌های جدید، باعث یک سری از معضلات و چالش‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و حتی اطلاعاتی - امنیتی شده است. حال با توجه به مقدمه فوق، این سؤال مطرح می‌شود که تأثیرات و کارکرد اجتماعی - سیاسی فضای مجازی در جامعه چیست و چگونه می‌توان از تأثیرات زیانبار آن پیشگیری کرد؟

اهمیت تحقیق

با توجه به اهمیت فضای مجازی در توسعه جوامع، در جامعه ما نیز در سال های اخیر به فناوری اطلاعات و ارتباطات توجه زیادی شده است. البته در این زمینه آسیب های جدی وجود دارد که باید به ریشه یابی آن پردازیم. "کشور ما از نظر بهره مندی از اینترنت در بین ۱۸۷ کشور جهان، رتبه ۸۷ را دارد که بر اساس طبقه بندی اتحادیه جهانی مخابرات، جزء کشورهای متوسط به شمار می رود. ۳۵ درصد استفاده کنندگان اینترنت را قشر جوان تشکیل می دهند و میانگین صرف شده برای اینترنت، ۵۲ دقیقه در هفته است" (صادقیان، ۱۳۸۴).

شبکه های دوست یابی در کشور ما به سرعت در میان جوانان ایرانی محبوب شده است و "ایرانی ها رتبه سوم را در این شبکه ها کسب کرده اند". (ستارزاده، ۱۳۸۶) فرهنگ رسانه ای اینترنت، فضای ذهنی جوانان را اشغال کرده و از آن مهم تر، نمایانگر نقش خانواده در کنار این ابررسانه است که والدین روی فرزندان خود تا چه حد واپایش تربیتی و نظارت اخلاقی دارند. در امر تربیت اجتماعی - سیاسی جامعه نیز باید توجه داشت که برای پیشبرد جامعه به سوی کمال و تعالی، باید ابتدا به محتوای درونی افراد جامعه توجه کرده آرمان های آنها را تغییر داد و میل و کشش درونی را به سوی خیر و سعادت حقیقی به وجود آورده ابزارهای لازم را برای رسیدن به تعالی و توسعه در اختیار آنها قرار داد. در واقع باید گفت که زمینه های درونی افراد جامعه، باعث انحطاط یا تعالی جامعه می شود. از این رو باید ریشه توسعه و پیشرفت و یا عقب ماندگی مادی و معنوی جامعه را در افراد همان جامعه جست و جو کرد؛ مثلاً جامعه استبدادزده، به نوع افراد آن جامعه وابسته است. برای رفع استبداد، باید نوع نگرش و بینش افراد جامعه را تغییر داد و به تربیت اخلاقی و سیاسی آنها پرداخت تا انسان های توانمند فکری با قدرت تحلیل استبداد و شناخت حق از باطل، بر مدار حق طلبی گردهم آیند و سعادت خود و جامعه را محقق سازند. پس برای دست یابی به نظام پیشرو، پیش از هر تغییر و تحولی، نیازمند افرادی هستیم که بتوانند در استقرار، نهادینه کردن و تداوم آن، نقش اساسی داشته باشند.

هنگامی که گروهی از انسان های دارای پیوند، دور هم جمع می شوند و در یک ساختار واحد مانند شبکه های اجتماعی مجازی تحت اهداف مشترک قرار می گیرند؛ تعلیم و تربیت مسئله مهمی تلقی می شود. هر فرد مهارت های مورد نیاز برای زندگی را با شرایط شبکه اجتماعی مربوط که در آن قرار دارد باید بیاموزد. زمانی که ساختار زندگی اجتماعی، گسترده تر و پیچیده تر می شود، به همان میزان نوع تربیت نیز پیچیده تر می گردد. از این رو واحدهای اجتماعی برای بقای خویش به اعضای کارآزموده و تربیت شده ای برای مشارکت در امور اجتماعی نیازمند هستند. این اعضا با مشارکت سیاسی و اجتماعی خود و پذیرش برخی مسئولیت های سازمان، می توانند به رشد و تعالی آن کمک کنند. هر حکومت و نظام سیاسی به انسان های توانمند فکری و شخصیت های بزرگ، کارآمد، و دلسوز نیاز دارد تا به کارآمد کردن و بالندگی نظام اجتماعی در تمامی سطوح بپردازند. بروز آسیب های نوظهور می تواند زمینه ساز نوع جدیدی از آسیب های اجتماعی و روانی باشد. به همین دلیل، برنامه ریزی برای شناسایی، پیشگیری و کاهش آسیب های نوظهور لازم و ضروری می نماید. آسیب های نوظهور، آسیب های مرتبط با فناوری های جدید هستند که آسیب های ناشی از استفاده از ماهواره، بازی های رایانه ای، تلفن همراه و اینترنت می توانند در این مجموعه قرار گیرند. در این مقاله سعی شده است تا به آسیب های مرتبط با اینترنت به ویژه عضویت در شبکه های اجتماعی مجازی پرداخته برای رفع این گونه معضلات پیشنهادهایی ارائه شود.

پیشینه تحقیق

- کشتی ارای و اکبری (۱۳۹۰) با معرفی عصر جدید به عنوان عصر پرشتاب ارتباطات، ورود بسیار ساده و سریع، حداقل محدودیت برای دسترسی، برقراری ارتباط با سراسر دنیا به اشکال مختلف و نبود محدودیت زمانی و مکانی، دسترسی به پایگاه های اطلاعاتی مختلف و شرکت در فعالیت های اقتصادی، علمی، فرهنگی، هنری، مذهبی و ... را از ویژگی های بی بدیل آن بر شمرده اند.

- یاسمی نژاد، آزادی و اموی (۱۳۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافتند که فضای مجازی می تواند امنیت اجتماعی را تهدید کند؛ زیرا اینترنت با وجود اینکه می تواند به عنوان ابزاری قدرتمند در عرصه اطلاع رسانی به کار گرفته شود تا آنجا که گاهی از آن به عنوان انفجار اطلاعات هم نام برده می شود ولی این فناوری پیشرفته با تمام فواید آن، تهدیدها و خطرهایی نیز برای جامعه و بشر در بردارد. به طوری که امروزه، بخش عمده ای از جرایم مربوط به حوز رایانه، اینترنت و فضای مجازی امنیت اجتماعی را هدف قرار داده اند.

- ابری (۱۳۸۷) نقش مثبت فضای مجازی را در عرصه ظهور خلاقیت مورد تأکید قرار داده است؛ زیرا فناوری مجازی و جامعه شبکه ای افراد را به سوی زندگی ای سوق داده است که در آن می توانند با اتخاذ نقشی فعال و خلاق، به صورت فردی یا جمعی در ساختن چیزی جدید سهم باشند، در فرایند هم آفرینی شرکت و به خودیابی خویشتن کمک کنند. کیفیت آزادی بخشی اینترنت، کاربران اینترنتی را دعوت می کند تا به تفکر، تجربه، بازی، فعالیت های گروهی و ارتباط پردازند. اینترنت همواره محیطی را به وجود آورده است که همگان می توانند با تکیه بر توانایی ها و استعداد های خود، دست به ابداع و خلاقیت بزنند. از میان رفتن محدودیت مکان، زمان، نبود نظارت و انتقاد، ناشناس ماندن، امکان خیال پردازی و تنوع گوناگون محیط های اینترنتی فرصت مناسبی را برای بروز خلاقیت فراهم می کند.

- دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاستگذاری های بین المللی، عنوان پژوهشی است که عاملی و حسنی (۱۳۹۱) انجام داده اند. در این مقاله تحت پارادایم دو فضایی شدن به مفهوم سازی عمده ترین آسیب های فضای مجازی پرداخته شده و با مطالعه تطبیقی سیاستگذاری ها در برخی کشورهای پیشرو، راهبردهای اتخاذ شده دسته بندی شده اند. نتایج این تحلیل تطبیقی نشان می دهد که سیاست ها و برنامه های فرهنگی و اجتماعی کشورها را می توان به سیاست های سلبی و ایجابی تقسیم کرد. سیاست های سلبی شامل سیاست ها و برنامه های حذف، واپایش و نظارت؛ سیاست های ایجابی فرهنگی و اجتماعی جوامع، برنامه ها و سیاست هایی معطوف به تولید محتوا، مدیریت محتوا، برنامه های دیجیتال سازی

اطلاعات آنالوگ و دسترس پذیر ساختن اطلاعات و محتوا در شبکه اینترنت است.

ارزیابی تأثیرات فضای مجازی بر تربیت اجتماعی

تأثیر فضای مجازی بر نارضایتی های خانوادگی

یکی از بزرگ ترین مسائل اجتماعی که جوامع امروزی به آن مبتلا می باشند، ضعف بنیاد خانواده است. از آنجایی که مشکلات خانواده ها به صورت ناهنجاری های اجتماعی بروز می کند، خانواده و سلامت آن، اهمیت فوق العاده ای دارد. آماده کردن فرزندان برای پذیرش مسئولیت های اجتماعی یکی از وظایف مهم و اساسی خانواده ها به شمار می رود. جوانان باید بتوانند برای زندگی های مشترک آماده شوند و بکوشند روابط خود را با افراد پیرامون شان در حد متعارف و قابل قبولی تنظیم کنند.

صرف نظر از آمار روز افزونی که در مسائلی مانند بالا رفتن سن ازدواج، طلاق، فرار از منزل، فحشا و مسائل خانوادگی وجود دارد، سرد شدن ارتباطات عاطفی و نارضایتی از زندگی خانوادگی، باعث ناکامی ها و شکست های بزرگی در زندگی جوانان شده است. اینها نشان از مشکلات عمیقی در سطح خانواده دارد که به نوعی باید ریشه یابی و درمان شود. یکی از زمینه های اصلی در بروز مشکلات خانوادگی و اصولاً نارضایتی از زندگی مشترک، فضای مجازی است که تولیدات آن، سبب افزایش سطح توقع و ارضاء از زندگی های مشترک، به ویژه در میان نسل جوان شده است. تحت تأثیر این فضا، انتظارات جوان از زندگی مشترک به نوعی تحریف شده است. لذت و صمیمیتی که از برنامه ها و محتویات رسانه ها مانند فیلم ها و سریال ها در اذهان جوانان نقش می بندد، تا حد بسیار زیادی در زندگی طبیعی قابل دست یابی نخواهند بود و این می تواند تبعات زیانباری برای آینده جوانان به همراه داشته باشد.

اعتیاد به اینترنت

یکی از آسیب های اینترنت، اعتیاد به آن است؛ به طوری که "از میان ۴۷ میلیون استفاده کننده از اینترنت در امریکا، ۲ تا ۵ میلیون دچار اعتیاد اینترنتی شده اند و با معضلات زیادی گریبان گیر

هستند" (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۵۸). در جامعه ما نیز با گسترش روزافزون اینترنت شاهد این مسأله هستیم. نتیجه تحقیقات انجام شده در کشور نشان می دهد که "بیشترین استفاده کنندگان از اینترنت، جوانان هستند و ۳۵ درصد از آنها به خاطر حضور در چت روم، ۲۸ درصد برای بازی های اینترنتی، ۳۰ درصد به منظور بررسی کردن پست الکترونیکی و ۲۵ درصد نیز به دلیل جست و جو، در شبکه جهانی هستند" (بیابانگرد، ۱۳۸۷).

اعتیاد به اینترنت می تواند مشکلات جدی تحصیلی و خانوادگی برای مخاطبان به وجود آورد. اگر استفاده کنندگان از اینترنت نتوانند به مدت یک ماه دوری از اینترنت را تحمل کنند، در معرض خطر اعتیاد به آن قرار دارند. متأسفانه ما شاهد این پدیده در میان جوانان هستیم؛ به طوری که برخی از جوانان، شب ها را تا صبح با اینترنت می گذرانند و تمام صبح را خواب هستند و این مسأله آغازگر آسیب های متعدد دیگر نیز می شود. از جمله این آسیب ها می توان به آسیب های خانوادگی، ارتباطی، عاطفی، روانی، جسمی و اقتصادی اشاره کرد.

بحران هویت و اختلال در شکل گیری شخصیت

هریک از عناصر سه گانه هویت یعنی «شخص، فرهنگ و جامعه» در تکوین شخصیت فرد نقش مهمی را ایفا می کنند. هویت شخصی، ویژگی بی همتای فرد را تشکیل می دهد. هویت اجتماعی در پیوند با گروه ها و اجتماعات مختلف قرار گرفته و شکل گیری آن، متأثر از هویت اجتماعی است. در نهایت، هویت فرهنگی، برگرفته از باورهایی است که در عمق وجود فرد به واسطه تعامل او با محیط پیرامون و آموزه های آن از بدو تولد تا کهنسالی جای گرفته است. از آنجا که فضای مجازی صحنه ای فرهنگی و اجتماعی است که فرد خود را در موقعیت های متنوع نقش ها و سبک های زندگی قرار می دهد خود زمینه ای برای آسیب پذیری شخصیت کاربر است که در نتیجه، موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبر، بیش از آنکه هویت ظاهری فرد مطرح گردد، درون مایه های افراد بروز می کند. هر کس در صدد بیان اندیشه ها و علاقه مندی های خویش است. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت، موجب تقویت شخصیت های چندگانه و

رشد و استحکام آن می‌گردد. جوانان در این محیط از آسیب پذیری بیشتری برخوردارند و به ویژه در دورانی که هویت آنان شکل می‌گیرد، این خطر پر رنگ ترمی شود. با امکانات و گزینه‌های فراوانی که رسانه‌های عمومی از جمله اینترنت در اختیار جوانان می‌گذارند، آنان پیوسته با محرک‌های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می‌شوند. چنین فضایی هویت نامشخص و پیوسته متحولی را می‌آفریند؛ یعنی "اینترنت یک صحنه اجتماعی است که فرد را در موقعیت‌های متنوع نقش‌ها و سبک‌های زندگی، قرار می‌دهد و از آن تأثیر می‌پذیرد" (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶۲).

از نظر صاحب‌نظران جامعه‌شناسی، شکل‌گیری هویت افراد تحت تأثیر منابع گوناگونی است. عمده‌ترین این منابع خانواده، رسانه‌های گروهی، مدرسه و گروه همسالان است. "از این میان رسانه‌های گروهی با توجه به گستره نفوذ و فراگیری آن، اهمیت ویژه‌ای یافته‌اند. گسترش تلویزیون‌های ماهواره‌ای موجب شده است شکل‌گیری نظام شخصی و هویت افراد تحت تأثیر عوامل متعدد و گاه متعارض قرار گیرد" (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

تعارض ارزش‌ها

تغییرات فناوری، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی را تحت تأثیر خود قرار داده است. یکی از چالش‌های فرا روی فرهنگ‌ها، برخورد با این پدیده است؛ چون اساساً ورود اینترنت همراه با ارزش‌های غربی چالش‌های جدیدی را در کشورهای دیگر به وجود آورده است. از آنجایی که برخی از عناصر موجود در این پدیده مغایر با فرهنگ خودی (ارزش‌های اسلامی - ایرانی) است پس می‌توان گفت اینترنت می‌تواند آسیب‌های زیادی را به همراه داشته باشد؛ مثلاً ورود اینترنت در حوزه خانواده، موجب تغییر نظام ارزشی در خانواده‌ها می‌شود. در یک مطالعه تجربی نشان داده شد که استفاده جوانان از اینترنت موجب کاهش ارزش‌های خانواده شده است (زنجانی زاده، ۱۳۸۴).

گسترش ارتباطات نامتعارف میان جوانان

اینترنت به دلیل تسهیل در ایجاد روابط دوستانه و عاشقانه، در زمینه‌های غیر اخلاقی بسیار

مورد توجه قرار گرفته تا جایی که اینترنت موجب سهولت خیانت در روابط زناشویی و ایجاد روابط نامشروع شده است.

شکاف نسل ها

اینترنت شکاف میان نسل ها را بیشتر کرده است و اکنون شکاف میان نسل دوم و سوم علاقه مند به اینترنت نیز آشکار شده است؛ به گونه ای که هیچ یک زبان دیگری را نمی فهمند. امروزه با ورود وسایل و فناوری های جدید به عرصه خانواده ها، شاهد این هستیم که والدین و فرزندان ساعت های متمادی در کنار یکدیگر می نشینند؛ بدون آنکه حرفی برای گفتن داشته باشند. ما دیگر کمتر نشانه هایی از آن نوع خانواده هایی را داریم که والدین و فرزندان دور هم نشسته درباره موضوعات مختلف خانوادگی و کاری با هم گفت و گو کنند و نظریات همدیگر را راجع به موضوعات مختلف جویا شوند. در شرایط فعلی روابط موجود میان والدین و فرزندان به سردی گراییده، دو نسل به دلیل داشتن تفاوت های اجتماعی و تجربه های زیستی مختلف، زندگی را از دیدگاه خود می نگرند و مطابق با بیش خود آن را تفسیر می کنند. نسل دیروز (والدین) احساس دانایی و با تجربگی می کند و نسل امروز (فرزندان) که خواهان تطابق با پیشرفت های روز است در برابر آنها واکنش نشان می دهد و چون از پس منطق و نصیحت های ریشه دار و سرشار از تجربه آنها بر نمی آید به لجبازی روی می آورد (رحیمی، ۱۳۹۰: ۱۹).

امروزه سرعت فناوری، شکاف بین فرزندان و والدینشان را بسط داده است. براساس اظهارات معاون سازمان بهزیستی کشور، میزان گفت و گو در بین اعضای خانواده در کشور تنها حدود ۳۰ دقیقه است که این می تواند آسیب زا باشد. فرزندان در مقایسه با والدین، با وجود اینکه در یک فضای فرهنگی زندگی می کنند، اطلاعات، گرایش ها و رفتارهای متفاوتی دارند. عوامل متعددی بر این پدیده تأثیر گذارند و این شکاف را روز به روز بیشتر می کنند. سرعت تحولات و بسط ارتباطات با جهان توسعه یافته، توجه بیشتر جوانان به برنامه های جهانی شدن فرهنگ، رسانه ها، گسترش روزافزون انجمن ها و کانون هایی غیر از کانون خانواده برای پیوستن و تعلق یافتن جوانان به آنها و غیره از آن جمله است (همان، ۱۹).

سوء استفاده جنسی

در سال ۱۹۹۹م گردهمایی جهانی با عنوان "کارشناسی برای حمایت کودکان در برابر سوء استفاده جنسی از طریق اینترنت" برگزار شد که منجر به صدور قطعنامه ای شد. در این قطعنامه آمده است: "هرچه اینترنت بیشتر توسعه پیدا کند، کودکان بیشتر در معرض محتویات خطرناک آن قرار خواهند گرفت. فعالیت های محرمانه مربوط به فحشای کودکان و پورنوگرافی که از طریق اینترنت مورد استفاده واقع می شود، اکنون از مسائل حاد به شمار می رود" (اکبری، ۱۳۹۰: ۱۶۳).

انزوای اجتماعی

امروزه اینترنت در زندگی اجتماعی، جای دوستان و نزدیکان را گرفته در حقیقت جایگزین روابط دوستانه و فامیلی شده است. افرادی که ساعت ها وقت خود را در سایت های اینترنتی می گذرانند، بسیاری از ارزش های اجتماعی را زیر پا می نهند؛ چرا که این گونه افراد، دیگر فعالیت های اجتماعی خود را کنار گذاشته به فعالیت های فردی روی می آورند.

"نتایج پژوهش شاندرز، نشان داد که استفاده زیاد از اینترنت با پیوند ضعیف اجتماعی مرتبط است. برعکس کاربرانی که از اینترنت کمتر استفاده می کنند به طور قابل ملاحظه ای با والدین و دوستانشان ارتباط بیشتری دارند" (صبوری خسروشاهی، ۱۳۸۶).

بررسی محققان نشان می دهد شاید هیچگاه کاربران اینترنت از افسردگی و انزوای اجتماعی خود آگاه نباشند و در صورت آگاهی آن را تأیید نکنند؛ اما ماهیت کار با اینترنت چنان است که فرد را در خود غرق می کند. پژوهش های انجام شده حاکی است دنیای اجتماعی در آینده، دنیای منزوی می باشد؛ چرا که اینترنت با توجه به رشدی که دارد و جذابیت های کاذبی که برای نوجوانان ایجاد می کند آنها را به خود معتاد ساخته و جانشین والدین می شود.

تربیت سیاسی

یکی از مباحث نوپا و میان رشته ای که امروزه ذهن برخی از محققان و سیاسیون را به خود مشغول داشته، مسئله تربیت سیاسی است. تربیت سیاسی، مهم ترین نوع تربیت است که در

تحقق اهداف مادی و معنوی جامعه نقش اساسی دارد. یکی از مشکلات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی جامعه ایران، غفلت از جامعه پذیری و گسست نسل های مختلف با آموزه ها و هنجارهای سیاسی و شکاف میان کارگزاران نظام با بخشی از جامعه (به خصوص نوجوانان و جوانان) است. واژه تربیت سیاسی متشکل از دو مفهوم مستقل «تربیت» و «سیاست» است که سزاوار است ابتدا به آن بپردازیم.

جان الیاس در بیان مفهوم تربیت سیاسی می نویسد: «تربیت سیاسی پرورش فضایل، دانش و مهارت های مورد نیاز برای مشارکت سیاسی و آماده کردن اشخاص برای مشارکت آگاهانه در بازسازی آگاهانه جامعه خود است. (الیاس، ۱۳۸۵: ۱۸۰) وی اموری همچون تربیت شهروندان، گزینش رهبران سیاسی، ایجاد یک همبستگی سیاسی، حفظ قدرت سیاسی، اجتماعی کردن افراد برای نظام های سیاسی، نقد نظام سیاسی موجود و تربیت شهروندان جهانی از جمله اهدافی است که برای تربیت سیاسی ذکر می کند.» (همانجا).

بنابر نظر یکی از نویسندگان عرب، مفهوم و اهداف تربیت سیاسی را چنین می توان بیان کرد: تربیت سیاسی پروسه ای است که به ایجاد شخصیتی عقلانی، منتقد، توانا در گفت و گوهای سازنده و توانمند در عملکردهایی که به بهبود هر چه بیشتر وضعیت می انجامد؛ به این معنا تقویت بینش انسان به صورتی که اهل نظر بوده توانایی تحصیل، کسب بینش سیاسی (مستقل) را برای خود به ارمغان آورده که هدف از آن، پرداختن به رشد و گسترش روز افزون بینش و دیدگاه هایی است که در برگزیده ارزش ها، اعتقادات و جهت گیری ها و عواطف سیاسی می باشد؛ به صورتی که شخص نسبت به موضع گیری های سیاسی، قضایای محلی، منطقه ای و جهانی آگاه و مطلع باشد و همچنین بر مشارکت و فعالیت دقیق در صحنه های سیاسی و اجتماعی به طور کلی توانا باشد و نیز از اهداف آن تقویت بنیه مشارکت سیاسی انسان به نحوی که قدرت و توانایی فعالیت و مشارکت سیاسی را در جامعه با احساس مسئولیت و داشتن شوق و علاقه برای ایجاد تغییر و تحول در تمام اشکال و عناوین موجود که به ایجاد تغییر و تحول بهتر بینجامد، داشته باشد (محمد طحان، ۱۳۸۱: ۱۷۳).

در یک جمع بندی کلی می توان تربیت سیاسی را این گونه بیان نمود: زمینه سازی و فرصت آفرینی به منظور کسب دانش سیاسی و پرورش بینش و قدرت تحلیل سیاسی و ارتقای انگیزش و تقویت توان مشارکت و همگرایی افراد جامعه در امور اجتماعی سیاسی در یک روند تدریجی، مستمر و نظام مند است. (مجموعه مقالات، ۱۳۷۹: ۴۴۳). از آنجا که انسان دارای سه نیروی عقل، دل و جسم است، تربیت سیاسی در سه محور اصلی تقسیم می شود:

* تربیت در حوزه دانش ها و بینش های سیاسی؛

* تربیت در حوزه ارزش ها و گرایش های سیاسی؛

* تربیت در حوزه مهارت ها و رفتارهای سیاسی و اجتماعی.

بر این اساس تربیت سیاسی یعنی رشد دانش ها، نگرش ها و مهارت های لازم برای حضور زنده و فعال شهروند مسلمان در عرصه های سیاسی ملی و جهانی.

یکی از نکات مهم در مقوله تربیت سیاسی، ارتباط تنگاتنگ نوع تربیت سیاسی با ایدئولوژی و بنیان های نظری خاص است. هر مکتب سیاسی بر اساس اصول و مبانی نظری خود، هدف های ویژه ای را دنبال می کند. به همین منظور به لحاظ جنبه نظری و تدوین الگوی تربیت سیاسی باید ساختاری منطقی برای این امر فراهم شود تا فرایند تربیت سیاسی نظام آموزشی بر مبانی و اصول و روش هایی متکی گردد که با اهداف تربیت سیاسی سازگار باشد. ارسطو می گوید: «در میان تمام چیزهایی که بیان کرده ام، آنچه بیشترین سهم را در دوام و قوام قوانین دارد، سازگاری آموزش و پرورش با نوع دولت است و این چیزی است که جهانیان از آن غافل هستند. بهترین قوانین نیز حتی اگر توسط تمام افراد جامعه هم معتبر و مشروع دانسته شود، در صورتی ارزش و اعتبار خواهند داشت که به وسیله آموزش و پرورش به نسل جوان آموخته شوند و آموزش و پرورش نیز با قوانین مزبور تطابق داشته باشند» (جی اسمیت، ۱۳۸۵: ۵۹).

به همین دلیل الگو تربیت سیاسی برای مشارکت و حضور فعال در حکومت دینی، متفاوت از الگوهای دیگر می شود. بدین منظور برای ارائه یک الگوی صحیح تربیت سیاسی باید به اصول معرفت شناختی، هستی شناسی و انسان شناسانه بر آمده از متون و منابع دینی مراجعه کرد. فرایند

تربیت سیاسی بر گرفته از متون دینی، سیاست های خاصی را به دنبال دارد و تربیت سیاسی در حکومت دینی نوعی تربیت دینی در بعد سیاسی آن محسوب می شود.

یکی از محققان سیاسی معتقد است، الگوی تربیت سیاسی بر آمده از متون دینی، برخوردار از اصولی است که رعایت آنها، تحقق تربیت سیاسی را ممکن می سازد و خروج از این اصول، دستیابی به اهداف مود نظر امکان پذیر نخواهد بود. از دیدگاه ایشان اصول وفاداری، حق مداری، عدالت محوری، عقل گرایی، مشارکت طلبی و مسئولیت پذیری، مهم ترین اصولی هستند که تشکیل دهنده جهت گیری اصلی تربیت سیاسی در متون و منابع دینی به حساب می آیند. با توجه به این اصول شش گانه می توان جهت گیری اصلی تربیت سیاسی از دیدگاه اسلام را پیوند «دین و سیاست» و یا «معنویت و سیاست» دانست (میر احمدی، بی تا: ۹۵).

یکی از اهداف مشخص سیاست های استکبار جهانی، جدایی دین از سیاست است و می کوشد با آلوده کردن ساحت دین و ساختن چهره ای دروغین از آن، این مهم را به انجام رساند و فضای مجازی در دوره کنونی یکی از ابزارهای اصلی این هدف شوم است. در خصوص اهداف و نیت استکبار جهانی در فضای مجازی حضرت امام خامنه ای (مد ظله العالی) بیانات روشنگرانه ای فرموده اند که برای روشن شدن ابعاد این مسئله راهگشا است:

«یکی از بزرگترین فرصت های ما، همراهی مردم ما و جوان های ما با نظام و هدف های نظام و امام بزرگوار است. من به شما برادران و خواهران عزیز توجه می دهم که نگاه کنید در این راهپیمایی های روز قدس یا بیست و دوم بهمن، عمده جوان ها هستند؛ این جوان ها همان جوان هایی هستند که شبانه روز به وسیله رسانه های صوتی و تصویری و اینترنتی، در زیر بمباران تخریب قرار دارند. غوغایی است در دنیا؛ در دنیای مجازی. در دنیای رسانه های صوتی و تصویری، صداها رسانه و با یک اعتبار هزارها رسانه در حال بمباران افکار جوان های ما هستند. بعضی از آنها سعی می کنند جوان ها را از دین برگردانند. بعضی سعی می کنند آنها را از نظام اسلامی منصرف کنند. بعضی سعی می کنند آنها را به ایجاد اختلاف و ادار کنند. بعضی سعی می کنند آنها را در خدمت هدف های خبیث خود بگیرند. بعضی سعی می کنند آنها را به ولنگاری

و بیکارگی سوق بدهند. این بمباران به طور دایم بر روی سر جوان های ما و به وسیله همین دستگاه‌ها و رسانه‌های صوتی و تصویری و اینترنتی در حال انجام است. در عین حال شما نگاه می‌کنید می‌بینید ده‌ها میلیون از همین جوان‌ها در سرتاسر کشور در روز بیست و دوم بهمن می‌آیند و شعار می‌دهند و ابراز احساسات می‌کنند و نسبت به امام، نسبت به اسلام، نسبت به نظام اسلامی ابراز ارادت می‌کنند. این چیز کوچکی نیست، این فرصت بسیار بزرگی است» (سخنرانی در حرم مطهر رضوی ۱۳۹۴/۰۱/۰۱).

در این بیان روشنگرانه رهبر معظم انقلاب به صراحت اهداف و شرایط سنگین رسانه‌ای و فضای مجازی را در یکی از مهم‌ترین سخنرانی‌های که بطور هر ساله و در ابتدای هر سال در حرم رضوی ایراد می‌فرمایند، مورد توجه قرار دادند. نکته قابل تأمل اینکه ایشان اشاره کردند که علی‌رغم همه این هجوم‌های فرهنگی، قشر نوجوان و جوان ایرانی با برخورداری از این تربیت اسلامی در صحنه‌های دفاع از ارزش‌های اسلامی ایستاده است.

تربیت سیاسی و اجتماعی در قرآن کریم

اغلب، رفتار کاربران در فضای مجازی به دلیل ویژگی‌های آن، با رفتار رسمی و ارزش‌های اخلاقی جامعه فاصله دارد؛ رفتاری که در آن، اخلاق و رعایت ارزش‌ها دینی، اعتبار چندانی ندارد و کاربران بطور افسار گسیخته در لوای فضای مجازی به خود حق می‌دهند به هر طریق که فکر می‌کنند رفتار نمایند، اگرچه نباید در همین فضا تلاش برخی از خیر اندیشان را در مسیر کمال و رشد انسان‌ها و اشاعه ارزش‌های انسانی نادیده گرفت، ولی متأسفانه فضای غالب در این فضا، بیشتر میل به ناهنجاری دارد و هرچه نظارتی‌ها کم‌رنگ‌تر می‌شود در شبکه‌های مجازی واکنش‌های غریزی و غیر اخلاقی بیشتر به چشم می‌خورد که این معادله با فضای ارزشی جامعه اسلامی ما فاصله دارد و این مهم نگاه به قرآن و ارزش‌های تربیتی آن را بیش از پیش ضرورت می‌بخشد.

قرآن هم اصول رابطه انسان را با خویش و رابطه انسان را با پروردگار متعال تبیین کرده هم به اصول زندگی و روابط اجتماعی و سیاسی انسان حساسیت نشان داده است و اصول اساسی و

راهبردهای کلی را برای آن بیان کرده است. بنابراین برای تبیین نظام تعلیم و تربیت قرآن باید با دقت نظر و بررسی جوانب و مبانی آن، به تفسیر آیات پرداخت تا برداشت‌ها در سراسرایی صرف یا فردگرایی لیبرال، به تفسیر به رأی مبدل نگردد. از دیدگاه قرآن، تربیت، زمینه‌سازی و آماده ساختن بستر برای شکوفایی استعدادهای آدمی است. بنابراین تربیت باید با محتوای درونی انسان و با فطرت، استعداد، نیاز و توانایی وی همراه و به دور از تحمیل و اجبار باشد؛ چرا که انسان موجودی مختار است. قرآن با اشاره به اختیار انسان هیچ‌گاه در تعلیم، تربیت و درخواست تکالیف سختگیری نفرموده است.

بنابراین تربیت از دیدگاه قرآن کریم را می‌توان چنین بیان کرد: ایجاد زمینه‌ها و بسترهای مناسب برای شکوفا شدن استعدادهای انسان با توجه به توانایی‌ها برای رسیدن به کمال متناسب همراه با رشد آگاهی فرد، پرورش ارزش‌های دینی و فطری و کسب مهارت‌های لازم برای حضور فعال در عرصه‌های مختلف اجتماعی و سیاسی است. انسان ذاتاً میل به خودنمایی و نقش‌آفرینی در جامعه دارد. از این رو در بحث تربیت سیاسی اگر زمینه را آماده کنیم، او راحت‌تر می‌تواند اجتماعی شود و در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی مشارکت کند. بنابراین دو مقوله مهم آزاد اندیشی (آل عمران، آیه ۱۹؛ اسراء، آیه ۳۶؛ بقره، آیه ۲۵۶؛ زمر، آیه ۱۸؛ النحل، آیه ۱۲۵) و آزادی میل (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ بقره، آیه ۲۵۶) نقش مهمی در زمینه‌سازی تربیت سیاسی ایفا می‌کنند. روش تربیتی حضرت ابراهیم از نمونه‌های بسیار عالی در تربیت جامعه است. ایشان نه با اجبار و زور بلکه با بسترسازی، زمینه را برای پذیرش حق آماده می‌ساختند.

بنابراین تربیت سیاسی باید به شکل‌گیری هویت و شخصیت فردی منجر شود که عنصر اصلی در حرکت‌های اجتماعی و مشارکت سیاسی است. محتوای این تربیت فردی باید بر اصول محوری و پایه‌ای خاص استوار باشد تا باعث فردگرایی، منفعت‌طلبی فردی و خودمحوری افسارگسیخته نشود. از نظر دیگر انسان در جامعه زندگی می‌کند و دارای هویت جمعی و فرهنگی و تأثیرگذار و نقش‌آفرین در جامعه است؛ از این رو اصولی باید محور و پایه قرار گیرد که به این بعد زندگی

انسان توجه کرده منجر به از خود بیگانگی و خود فراموشی نگردد و هویت فردی و مستقل انسان در هویت جمعی او هضم نشود.

با توجه به مجموعه این مباحث، به نظر می رسد از مجموع آیات قرآن کریم و صفاتی که برای شهروندان و کارگزاران ذکر شد می توان الگوی شهروندی (تربیت سیاسی) در قرآن کریم را بر محور شش اصل کلیدی تبیین کرد که جامع هویت فردی و جمعی انسان باشد. این اصول عبارت اند از: عقلانیت، کرامت، فطرت، عدالت، اختیار، و مسئولیت.

این اصول، ناظر به ارکان سه گانه (شناخت، گرایش، مهارت) ذکر شده در تربیت سیاسی است. اصل عقلانیت و آگاهی های سیاسی و اجتماعی را می توان از اصل عقلانیت انسان استنباط کرد. اصل کرامت و اصل فطرت، هر دو ناظر به رکن گرایی و ارزشی در شخصیت انسان است و اصول عدالت، اختیار و مسئولیت، هر سه، ناظر به رکن مهارت های عملی و رفتاری انسان در جامعه و سیاست است. در اینجا به برخی از آیاتی که ناظر به این اصول هستند، اشاره می شود:

۱- وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا (اسراء، آیه ۷۰)؛

۲- فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ (روم، آیه ۳۰)؛

۳- صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنْهَا صِبْغَةً (بقره، آیه ۱۳۸)؛

۴- إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا (دهر، آیه ۳)؛

۵- لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ تَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ (بقره، آیه ۲۸۶)؛

۶- وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلْنَا الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلُوا وَلَكِنْ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ (بقره، آیه ۲۵۳).

بر اساس این برداشت می توان با اصل قراردادان هر یک از این اصول، زیر مجموعه ها و اصول دیگری را استنباط و آنها را به شیوه درختی بیان کرد. این کار چند ثمره مثبت در تبیین تربیت سیاسی از منظر قرآن خواهد داشت. ابتدا اینکه چنین روندی می تواند به ساخت یک نظام منطقی

و منظم از آموزه های قرآنی مرتبط با تربیت سیاسی کمک کند. همچنین با توجه به گستردگی صفات ذکر شده در قرآن و روایات درباره زندگی اجتماعی و رفتار سیاسی می توان به تبیین ساختاری منسجم و منظم از صفات لازم برای شهروندان و کارگزاران پرداخت تا میان رادر امر تربیت و شناخت شاخصه های اصلی و فرعی با نظم بیشتر و فرصت کمتر کمک کند.

نتیجه گیری

فضای مجازی در بین جوامع از جمله جامعه ایران روز به روز در حال گسترش است و در کنار فضای حقیقی جامعه شاهد نیمه دیگری از محیط اجتماعی مجازی هستیم که اگر با اهمیت تر از نیمه نخست نباشد از اهمیت کمتری نیز برخوردار نیست. امروزه فضای مجازی در حال جایگزینی و تصاحب فضای حقیقی اجتماعی در خیلی از عرصه های اجتماعی است. در حقیقت از هر فرصتی که فناوری مهیا می سازد، دریغ نمی کند و با سرعت باورنکردنی مناسباتی را که شاید در فضای حقیقی طی چند دهه یا سده شکل گرفته است طی چند ماه یا سال تغییر می دهد.

همان گونه پیش از این ذکر شد تحقیقات و مشاهدات اجتماعی نشان می دهد ارتباط از طریق فضای مجازی در سال های اخیر جایگاه قابل توجهی در بین نسل جوان جامعه ما پیدا کرده است. شبکه های اجتماعی در ابعاد مختلف زندگی افراد (فردی و اجتماعی) تأثیرگذار بوده و در شکل دهی به هویت، نقش دارند و حتی روی ابعاد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع هم تأثیر گذارند. امروزه با توجه به نقشی که تاکنون ابزارهای جدید ارتباطی در ابعاد مختلف زندگی داشته اند نمی توان آنها را نادیده گرفت. در حال حاضر اینترنت ابزاری مناسب برای توسعه افکار و اندیشه های بشری به شمار می آید؛ به شرط آنکه در راه صحیح استفاده شود. افراد باید برای ورود به دنیای مجازی، اطلاعات کافی در اختیار داشته باشند تا دچار مشکلات اخلاقی، مالی و اجتماعی نشوند. ارتباطات سالم در فضای مجازی و لزوم هوشیاری جوانان و خانواده ها نسبت به تهدیدات فضای سایبری در درجه نخست اولویت دارد. پیشگیری از آسیب های اجتماعی و توجه والدین به رفتار فرزندان، بسیار مهم است.

برای جلوگیری از هم پاشیدگی خانواده ها، والدین باید تا حدودی بر فناوری های روز دنیا مسلط باشند و آگاه باشند که تغییر در رفتار فرزندان به معنای ایجاد تغییر در طرز فکر آنهاست و هنگامی که بنیان فکری و شخصیت آنها به صورت ناصحیح شکل گیرد راه نفوذ شیادان به حریم خصوصی افراد و محیط امن خانواده باز می شود. بنابر این چنانچه خانواده ها نسبت به شیوه های جدید ارتباط فرزندان خود آگاهی و شناخت کافی و لازم داشته باشند، از انجام بسیاری از جرایم و ارتباطات پنهانی آنان جلوگیری به عمل می آید.

نظام تربیت اجتماعی - سیاسی مناسب با فرهنگ و مکتب قرآنی جامعه باید از سوی مسئولان و متولیان این حوزه ترسیم و تعلیم داده شود تا افراد جامعه با شناخت و مهارت در فضای اجتماعی مجازی نوین قدم گذارند. در حقیقت باید برای فضای مجازی نیز قواعد، هنجار و آدابی متناسب تعریف و این حوزه از زندگی اجتماعی به رسمیت شناخته شود.

سخن آخر آنکه؛ شناخت آسیب ها و چالش های فرهنگی و ارزشی فضای مجازی در ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی جامعه و نحوه عملکرد آن نباید منتج به عقب نشینی و گرفتن موضع تدافعی در مقابل این ابزارهای نوین فناورانه شود؛ بلکه سخن این است که باید در مقابل هجمه های فرهنگی و واپایش اطلاعاتی یکطرفه شبکه های اجتماعی، جامعه را مجهز به شناخت و مهارت بهره برداری کرد. البته تمام مسئولیت اجتماعی مقابله با هجمه های فرهنگی و رسانه ای نوین برعهده جامعه نیست و مسئولان امر نیز باید با قاعده مند سازی و نظارت مؤثر از جامعه در برابر آسیب ها و بد اخلاقی های فضای مجازی همانند فضای حقیقی محافظت کنند و به جای بستن و حذف صورت مسئله، به دنبال حل مسئله از طریق شناخت و بهره برداری از فرصت ها باشند.

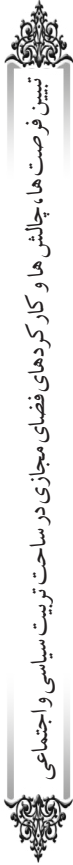
پیشنهادها

- به منظور پیشگیری و کاهش آسیب های سیاسی و اجتماعی در فضای مجازی، راهکارهایی مطرح شده اند که در صورت اجرای به موقع و مناسب می توانند اثر بخش واقع شوند:
- با توجه به اینکه بیشتر استفاده کنندگان از فضای مجازی نوجوانان و جوانان هستند، فرهنگ سازی برای کاهش پیامدهای آن ضروری است و اطلاع رسانی و آموزش صحیح نحوه استفاده از این فناوری می تواند مؤثر واقع گردد.
 - استفاده از ظرفیت هایی همچون: رسانه های دیداری و شنیداری، روزنامه ها، مجلات و نشریات برای نهادینه شدن فرهنگ فضای مجازی.
 - برگزاری جلسات آموزشی از سوی مصادر امور فرهنگی در شهرستان ها به منظور آشنا کردن و اطلاع رسانی به والدین در مورد فناوری های جدید به ویژه اینترنت و شبکه های اجتماعی مجازی.
 - برگزاری کلاس های آموزشی در مدارس برای آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری های جدید و نحوه استفاده صحیح از آنها.
 - تشویق به شرکت در فعالیت های اجتماعی و تقویت این گونه رفتارهای سیاسی و اجتماعی.
 - وضع قوانین سختگیرانه تر برای برخورد با مجرمان اینترنتی و اجرایی کردن این قوانین.
 - آگاهی و هوشیاری بیشتر پلیس فضای مجازی در مورد انواع جدید جرایم رایانه ای و اقدام برای نا کار آمد کردن دسیسه های دشمنان در این زمینه.
 - پخش آگهی های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون برای افزایش آگاهی خانواده ها در خصوص خطرات ناشی از اینترنت.
 - پخش برنامه های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت از زبان ورزشکاران و هنرمندان محبوبی که عموماً جوانان، آنها را الگوی خود قرار می دهند.
 - طراحی بازی های رایانه ای به گونه ای که در آنها انواع خطرات موجود در فضای مجازی و راهکارهایی برای آشنایی و مقابله با آنها تعبیه شده است.
 - طراحی و تدوین بخشی در کتاب های درسی در ارتباط با آشنایی دانش آموزان با فناوری های

جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آنها.

- ساخت و پخش فیلم ها و سریال هایی با موضوع اینترنت و مزایا و معایب آن.
- استفاده از آموزه های دینی از جمله امر به معروف و نهی از منکر به عنوان نوعی نظارت اجتماعی توسط هر شخص.
- هنجارسازی های مثبت و ترویج فرهنگ استفاده از اینترنت و فضای مجازی.

منابع و مآخذ

قرآن کریم.

- ۱- ابری، انسیه (۱۳۸۷)؛ فضای مجازی، عرصه ظهور خلاقیت، اولین کنفرانس ملی خلاقیت شناسی مهندسی و مدیریت نوآوری ایران.
- ۲- اکبری، ابوالقاسم؛ اکبری، مینا (۱۳۹۰)؛ آسیب شناسی اجتماعی؛ تهران: انتشارات رشد و توسعه.
- ۳- الیاس، جان (۱۳۸۵)؛ فلسفه تعلیم و تربیت؛ ترجمه عبد الرضا ضرابی؛ قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- ۴- رحیمی، محمد (۱۳۹۰)؛ عوامل اجتماعی مؤثر بر شکاف نسلی؛ مطالعه موردی شهر خلخال؛ پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
- ۵- زنجانی زاده، هما (۱۳۸۴)؛ بررسی تأثیر اینترنت بر ارزش های خانواده در بین دانش آموزان؛ مجله انجمن جامعه شناسی ایران؛ دوره ششم؛ شماره ۲.
- ۶- ستارزاده، داوود (۱۳۸۶)؛ بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتیاد به اینترنت و پیامدهای آن؛ فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی؛ شماره چهاردهم.
- ۷- شکر بیگی، عالیه (۱۳۹۱)؛ رسانه، زنان و مناسبات خانواده؛ نشست انجمن جامعه شناسی ایران.
- ۸- صادقیان، غفت (۱۳۸۴)؛ تأثیر اینترنت بر کودکان و نوجوانان؛ شماره ۴؛ تهران: مجله الکترونیکی نما.
- ۹- صبوری خسروشاهی، حبیب (۱۳۸۶)؛ بررسی آسیب های اجتماعی اینترنت؛ دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- ۱۰- صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۸۹)؛ آسیب شناسی اجتماعی؛ تهران: سمت.
- ۱۱- عاملی، سعیدرضا؛ حسینی، حسین (۱۳۹۱)؛ دو فضایی شدن آسیب ها و ناهنجاری های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاستگذاری های بین المللی؛ فصلنامه تحقیقات فرهنگی؛ دوره پنجم؛ شماره اول.
- ۱۲- کشتی ارای، نرگس؛ اکبریان، اکرم. (۱۳۹۰)؛ عصر مجازی و چالش های پیش رو، اولین

کنفرانس بین المللی شهروند مسئول.

۱۳- یاسمی نژاد، عرفان؛ آزادی، اکرم؛ امویی، محمدرضا. (۱۳۹۱)؛ فضای مجازی، امنیت اجتماعی، راهبردها و استراتژی ها؛ همایش ملی صنایع فرهنگی نقش آن در توسعه ی پایدار.

۱۴- محمد طحان، مصطفی (۱۳۸۱)؛ چالش های سیاسی جنبش اسلامی معاصر؛ ترجمه خالد عزیزی؛ تهران: نشر احسان.

۱۵- مقالات برگزیده همایش تربیت در سیره و کلام امام علی (ع) (۱۳۷۹)؛ تهران: مرکز مطالعات تربیت اسلامی.

۱۶- جی اسمیت، فیلیپ (۱۳۸۵)؛ فلسفه آموزش و پرورش؛ ترجمه سعید بهشتی؛ مشهد: شرکت به نشر (آستان قدس).

۱۷- منصور میر احمدی، (بی تا)؛ اصول و مبانی تربیت سیاسی در متون و منابع دینی.

